

Ἀλεξανδρινούς), ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπιδίωξιν κολακείας. Ἐπίσης ἐξετάζονται αἱ παράλληλοι διαφόρων ἐπὶ μέρους θεμάτων τῆς σατίρας ἐν τῇ συγχρόνῳ καὶ παλαιότερᾳ φιλολογίᾳ, ὡς λ. χ. διὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάβασιν τοῦ Κλαυδίου (παράλληλοι: Προμηθεύς, Δαίδαλος, Βελλεροφών, εἰς «Ὀρνιθας» Ἀριστοφάνους ὁ Τρυγαῖος, καὶ τέλος ὁ Μενίππος κατ' εἰκασίαν ἐκ τοῦ Οὐάρωνος καὶ τοῦ Λουκιανοῦ). Ὁμοίως διὰ τὴν ἐν οὐρανῷ σύναξιν τῶν θεῶν πρὸς κρίσιν τοῦ Κλαυδίου ἀναζητεῖται ἡ παρῳδήσις ὁμοίων ἀνθρωπίνων συνάξεων, ὡς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου, τῆς Συγκλήτου κατὰ πιθανολογούμενον τοιοῦτον Μενίππειον ὑπόδειγμα, ἢ ἐπίδρασις ἐκ τῆς «Θεῶν ἀγορᾶς» τοῦ Εὐφρονος. Ὁμοίως διερευνῶνται λογοτεχνικαὶ παράλληλοι διὰ τὴν εἰς Ἄδην κατάβασιν τοῦ Κλαυδίου (Ἀριστοφάνους Βάτραχοι, Λουκιανοῦ Κατάπλους κλπ.) καὶ διὰ τοὺς τρόπους τῆς μετὰ θάνατον δίκης. Ἐξετάζεται ὁμοίως ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου καὶ πρὸ πάντων, ἂν ἐλέγχεται γενικῶς ἢ «ἀποθέωσις» τῶν αὐτοκρατόρων ὡς θεσμὸς ἢ μόνον τῶν ἀναξίων ἐκ τούτων, ἂν ἐγράφη ἐκ πάθους μνησικακίας καὶ προσπαθείας κολακείας ἢ ἀπλῶς ἐγράφη ὡς ἔργον τέχνης. Τέλος ἐξετάζεται καὶ ἐξαιρεται ἡ λεπτότης τῆς σατίρας, τὸ κομψὸν ὕφος, ἢ ἀριστοτεχνία τῆς χρήσεως τῶν ἐκφραστικῶν μέσων, ἢ εὐστοχία τῆς ἐντάξεως τῶν δαυείων Λατινικῶν ἢ Ἑλληνικῶν στίχων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν παροιμιωδῶν ἐκφράσεων εἰς τὸ κείμενόν του καὶ ἡ δι' ἰδίωσιν στίχων τοῦ ποιητοῦ ἐπίτασις τῆς δραστηκότητος τῶν ἐκφερομένων νοημάτων καὶ καταλήγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι πρόκειται περὶ ἐξηρμένης σατίρας Μενίππειου εἴδους πρὸς τέρψιν, συγκίνησιν καὶ πολιτικὴν σκοπιμότητα, ἀποβλέπουσαν νὰ στείλῃ εἰς τὸν Ἄδην τὸν ἐξορίσοντα αὐτὸν Κλαυδίον, τὸν θανόντα, καὶ ἀναβιάσῃ εἰς τὰ ἄστρα τὸν νέον αὐτοκράτορα Νέρωνα. Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς παρουσιάσεως εἰς τὸ ἀγγλόφωνον κοινὸν τῆς σατίρας τοῦ Σενέκα ἀποτελεῖ προσπάθειαν ἐπιτυχῆ ὑπὸ ἀνδρὸς λογιωτάτου χρησιμοποιοῦσαντος καὶ ἀρτίαν βιβλιογραφίαν, παρατιθεμένην ἐν τέλει τοῦ ἔργου.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* *

HELLMUT FLASHAR, **Formen utopischen Denkens bei den Griechen**, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft. Dies philologici Aenipontani, Heft 3, Innsbruck 1974, σελ. 19.

Ἡ μελέτη αὕτη ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν *Οὐτοπίαν* τοῦ Θωμᾶ Μώρου. Τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν ἀναζητήσεων ἐνὸς ιδεωδῶς ὀργανωμένου κράτους εὐρισκομένου ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ δημιουργοῦ του. Καὶ ἐπειδὴ ὁ τίτλος τοῦ φανταστικοῦ κράτους τονίζει μόνον τὸ ἐκτὸς τόπου, ὁ φίλος τοῦ συγγραφέως τῆς *Οὐτοπίας* Guillaume Eudé διὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ καὶ τὸ ἐκτὸς χρόνου τὸ ἐπιτοφόρησε *Οὐδεποτία*.

Ὁ Συγγραφεὺς παρακολουθεῖ τὰς ἀναζητήσεις τοῦ εἴδους τούτου καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὡς εἰς τὸν Campanella, τὸν Francis Bacon κλπ. καὶ ἀναζητεῖ τὴν βαθμιαίαν διαφοροποίησιν τῆς κεντρικῆς σκέψεως τῶν ἀναζητήσεων τούτων καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, ὅποτε δὲν ἀναζητοῦνται μόνον αἱ ἀρισταιμορφαὶ κράτους, ἀλλὰ ἐπισημαίνονται καὶ αἱ ἐκ τῆς ἐξελίξεως δυνάμεναι νὰ προκύψουν ἀνεπιθύμητοι (Orwell, Huxley, Wells). Οὕτω ὁ Συγγραφ. εὐρίσκει ὅτι ἡ Οὐτοπία ἐξελίχθη ἀπὸ τῆς ἀνεπιτεύκτου ἐπιθυμητῆς μορφῆς κράτους εἰς τὴν ἐπιτευκτὴν ἀνεπιθύμητον, τὴν ὅποιαν ὀφείλομεν νὰ ἐμποδίσωμεν.

Παράλληλος ἐξέλιξις τῆς ἐννοίας τῆς Οὐτοπίας ἐσημειώθη καὶ εἰς τὴν θεωρη-

τικήν - φιλοσοφικήν περιοχὴν ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιδιώξεως διεθνῶς ἑνὸς καλυτέρου κόσμου (Ernst, Bloch). Αἱ οὐτοπίαί ἐμφανίζονται ὡς ὄνειρα καὶ θεμέλια δι' ἕν καλύτερον μέλλον. Ἐδῶ δὲ ἀρχίζει ἡ ἀναζήτησις πρὸς ἀνεύρεσιν τοιούτων ὀνείρων καὶ εἰς τὸ πρελθὸν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τῶν Ἑλλήνων τὴν σκέψιν. Ἐἰς τοὺς Ἑλληνας ἐπισημαίνονται τρεῖς μαρτυρίαί : 1) Εἰς τὰς Ἑκκλησιαζούσας τοῦ Ἀριστοφάνους, 2) εἰς τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ 3) εἰς τὰς Οὐτοπίας τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ὁ Συγγρ. ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν Οὐτοπιῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησι περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν θεώρησιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ οὐτοπικοῦ στοιχείου.

Ἡ πρώτη Οὐτοπία εἶναι αἱ Ἑκκλησιάζουσαι τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπὸ τὴν ἐνοίαν ὅτι οὐτοπία εἶναι μῦθος λογοτεχνικός ἄριστα ὀργανωμένης κοινωνίας, μὴ ὑπαρχούσης εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ δεικνυούσης πόσον ἀτελής εἶναι ἡ ὑπάρχουσα. Ἡ ἰδέα τῶν Ἑκκλησιαζουσῶν ἀποτελεῖ καταστάλαγμα μακρῆς ἐξελιξέως μέσῳ τῆς μυθικῆς κωμωδίας, ἔνθα ἐζητεῖτο ἄριστος βίος (ὁ ἐπὶ Κρόνου, χρυσοῦς αἰὼν), ὅστις ὑπερέβαινε καὶ τὰ ὄρια τῆς πραγματικότητος ἢ λ. χ. εἰς τὴν κωμωδίαν τοῦ Κράτητος «Θηρία» Ἀπόσπ. 14 καὶ 15 τὰ πράγματα ὑπακούουν αὐτομάτως καὶ μαγικῶς εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδῶ ἀνήκουσ ὡς σταθμὸς καὶ οἱ «Ὀρνιθες» τοῦ Ἀριστοφάνους, 414 π. Χ., ἔνθα ἰδρύεται βασιλεῖον πτηνῶν χωρὶς ἀνθρωπίνους νόμους ἰστάμενον εἰς τὰς νεφέλας. Καὶ ἡ κωμωδία αὕτη μὴ ἔχουσα χαρακτῆρα πολιτικὸν δὲν εἶναι πλήρης οὐτοπία. Ὅμως αἱ Ἑκκλησιάζουσαι εἶναι οὐτοπία κοινωνικὴ καὶ ἀναφέρεται εἰς τὰς δυσχερείας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 392 π. Χ. μὲ σχέδιον φανταστικῶν βελτιώσεων καὶ ἰδίως δικαιότερας κατανομῆς δικαιωμάτων εἰς τὴν γυναῖκα.

Εἰς τὸ κύκλωμα τῆς ἐξελιξέως τῆς ἰδέας τῆς Οὐτοπίας ἀνήκει καὶ ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος. Εἶναι καθαρὰ Οὐτοπία, ἥς ἡ βᾶσις καὶ αἱ μορφαὶ ἐγένοντο πρότυπα διὰ τὰς οὐτοπίας τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ χαρακτῆρ τῆς ὡς οὐτοπίας καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς Ζ' Ἐπιστολῆς (326 Α ἐξ.), ἔνθα ἡ ἀπογοήτευσ ἐκ τῶν πολιτικῶν συμβάντων ὠθεῖ εἰς φιλοσοφικὴν σκέψιν μετουσιωτέαν εἰς πολιτικὴν πραγματικότητα. Ἡ δικαιοσύνη ὡς πολιτικὴ ἀρετὴ κατ' ἐξοχὴν, συνδυασμὸς θεωρητικῆς γνώσεως καὶ πολιτικῆς δυνάμεως (χαρακτῆρ οὐτοπικός, πρβλ. Ε 501 Ε 4 : ἡ πολιτεία ἦν μυθολογοῦμεν λόγῳ). Πρόκειται περὶ κράτους πλάσματικῶν, ὅπερ ἰδρύεται παραδειγματικῶς, ἵνα δεικνύηται ἂν κάθε πόλις πολιτεύεται ὀρθῶς, ἀσχέτως τοῦ πραγματοποιησίμου, μὲ βᾶσιν τὸν συνδυασμὸν φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς δυνάμεως, δεδομένου ὅτι πᾶν πολίτευμα ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα τῆς διχλύσεως, ἀφοῦ ὑπερβαίνει τὴν δυνάμιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ προσαρμογὴ του πρὸς τὸν νοσμικὸν ῥυθμὸν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐμπλέκεται ἡ σκοτεινὴ σκέψις τοῦ ἀριθμητικοῦ λογισμοῦ (ἀρχὴ VIII βιβλίου), ἔνθα ὁ ἄνθρωπος χάνει τὸν θεῖον ἀριθμὸν τῶν κοσμικῶν κινήσεων διὰ τὸν ἀκριβῆ χρόνον γεννήσεως διαδόχου, ὁπότε χάνεται τὸ ἄριστον τῆς φύσεως. (Ἡ ἰδία σκέψις ἀπαντᾷται καὶ εἰς τὸν Campanella). Ἐντεῦθεν καὶ ἡ πτώσις ἐκ τοῦ ἀρίστου κράτους εἰς τὰ πολιτεύματα τῆς Τιμοκρατίας, Ὀλιγαρχίας, Δημοκρατίας καὶ Τυραννίδος.

Ὁ Συγγρ. σημειοῖ ὅτι ὁ οὐτοπικός χαρακτῆρ τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος εἶναι σαφής, ἀφοῦ αὕτη οὔτε καὶ ὑπῆρξεν οὔτε καὶ δυνάται που νὰ ὑπάρξῃ, ὡς προϋποθέτουσα ὄρους μὴ ἱστορικούς. Τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς Πλατωνικῆς οὐτοπίας δὲν κατενόησάν τινες, διὰ τοῦτο καὶ τὴν παρομοιάζουν κακῶς πρὸς πολιτεύματα κομμουνιστικὰ καὶ ἄλλου εἴδους. Ὁ Συγγρ. σημειοῖ ἐπίσης διαφόρους κρίσεις νεωτέρων περὶ τῆς «Πολιτείας», αἵτινες βασίζονται εἰς παρερμηνείας. Ἀλλὰ οἱ παρεξηγήσαντες τὸ οὐτοπικὸν νόημά τῆς παρέβλεψαν τὸ βχσικὸν αἷτημα τῆς πραγματοποιήσεώς τῆς, ἥτοι τὴν ἔνωσιν τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως καὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως.

Αἱ Ἑλληνιστικαὶ οὐτοπίαί δὲν ἔχουν, ὡς σημειοῖ ὁ Σ., ἀποδεικτικότητα, διότι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν, ὡς λ. χ. συμβαίνει εἰς τὸν Ἀριστοφά-

νη και τὸν Πλάτωνα. Τοῦτο εἶναι σαφές ἀκόμη και εἰς τὴν πολιτικωτάτην Πολιτείαν τοῦ Ζήνωνος, ἐνθα παρουσιάζονται μορφαι πολιτείας εὐκταῖαι κατὰ τὰς Πλατωνικάς, μεμιγμέναι μὲ ἰδεώδη τῆς Κυνικῆς και Στωϊκῆς φιλοσοφίας ὅχι ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν ἀλλὰ πρὸς τὴν ὅλην ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι οὐτοπία, ἀλλὰ φαντασία, ἐντοπιζόμενον οὐδαμοῦ και πανταχοῦ και μὴ προσανατολιζόμενον πρὸς πόλιν, ὥστε νὰ εἶναι δεσμευτικόν. Ἡ ἰδία τάσις ἐμφανίζεται ἰσχυροτέρα εἰς τὰς Ἑλληνιστικάς οὐτοπίας τῆς Μεροπίδος τοῦ Θεοπόμπου, τῆς Ἰερᾶς Ἀπογραφῆς τοῦ Εὐήμερου και τῆς Ἡλιακῆς νήσου τοῦ Ἰαμβούλου, ἧς κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονος εἶναι τὸ Ἡλιακὸν Κράτος τοῦ Campanella. Εἰς ὅλα αὐτὰ ἀντικατοπτρίζονται ἐπιθυμίαι και νοσταλγίαι ἀνθρώπων ἀσχετοὶ πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου.

Αὐτῶν τῶν οὐτοπιῶν τὸ φανταστικὸν και μυθικὸν ἐπέδρασεν εἰς τὰς Οὐτοπίας τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ αἱ οὐτοπίαὶ ἐξήντησαν τὴν δυνάμιν των κατὰ τὴν ἀρχαιότητα χωρὶς νὰ δοθῇ συνέχεια. Καὶ ὄντως εἰς τὴν Λατινικὴν γραμματείαν ἐλλείπει και ἡ ἔννοια και τὸ ἀντικείμενον τῆς οὐτοπίας. Μεταξὺ τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας και τῆς de re publica τοῦ Κικέρωνος ἡ διαφορά εἶναι ὅτι τὸ οὐτοπιστικὸν περιορίζεται εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἱστορικότητα.

Οὕτω ἡ οὐτοπία τῶν Νεωτέρων Χρόνων ἀποτελεῖ ἀνάληψιν ἐκ νέου πρὸς ἔρευναν τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Τὸ ὅλον θέμα διεπραγματεύθη ὁ συγγραφεὺς μὲ πληρότητα, σαφήνεια και πειστικότητα.

Π. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

BASIL G. MANDILARAS, Studies in the Greek Language, Some Aspects of the Development of the Greek Language up to the Present Day, A series of Lectures, Athens, 1972, σχ. 8μ. σελ. 243.

Τὸ παρὸν βιβλίον ἀποτελεῖται ἐκ πραγματειῶν, ὧν ἐκάστη ἐδόθη ὡς ὁμιλία ἢ ὡς σεμιναριακὴ ἐκθεση εἰς πέντε μεγάλας Ἑλληνικὰς Κοινότητας τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς και εἰς ἑπτὰ ἐκ τῶν Πανεπιστημίων τῆς χώρας ταύτης. Ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐν ὅλῳ πραγματειῶν ἡ πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν μὴ φιλολογικῶν παπύρων. Ἐνταῦθα παρακολουθεῖται ἢ εἰς τὰ μὴ φιλολογικὰ κείμενα ἐμφανιζομένη ἀπὸ τῶν Πτολεμαϊκῶν ἤδη χρόνων μεταμόρφωσις τῆς Ἀττικῆς γλώσσης ὡς πρὸς διάφορα γλωσσικὰ φαινόμενα, ἧτοι τὸν συμφυρμὸν ἀορίστου και παρακειμένου, τὰς φωνολογικὰς ἀλλαγὰς, τοὺς νεωτερισμοὺς, παραβάσεις κανόνων, ἀσυνεπείας κλπ. λόγω ἀπαιδευσίας τῶν γραφόντων ἢ ἄλλης φιλοσοφικῆς τοποθετήσεως αὐτῶν. Αἱ μεταβολαὶ παρακολουθοῦνται περαιτέρω και κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, καθ' οὓς σημειοῦνται και ἄλλαι μορφολογικαὶ και σημασιολογικαὶ μεταβολαὶ ὀφειλόμεναι ἴσως ἐν μέρει εἰς ἐπιδράσεις ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς και Ἰουδαϊκῆς γλώσσης. Οὕτω ἡ Ἀττικὴ ἐξείλιχθη βαθμιαίως εἰς τὴν ἀπερικόσμητον κοινὴν τῶν μὴ φιλολογικῶν παπύρων, ἧτις ἐν τῇ χρήσει της δὲν εἶχεν αὐστηρὰν ὁμοιογένειαν λόγω τῆς διαφορᾶς μορφώσεως τῶν γραφόντων αὐτῆν, διὸ και ἔχομεν δύο μορφὰς τῆς Κοινῆς ταύτης, τὴν ἐπισμοτότεραν τῶν δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων και τὴν ἀνεπίσημον τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν τῆς λαϊκῆς ὁμιλίας. Ἡ διαφορά τῶν δύο τούτων εἶναι ἀντίστοιχος πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς σημερινῆς καθαρευούσης και τῆς δημοτικῆς (σελ. 10). Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Συγγραφέως εἶναι εὐστοχωτάτη. Ἐκ πληθὺος παραδειγμάτων ὁ Σ διαπιστώνει περαιτέρω μίαν οὐσιώδη δια-